

TRABZON'UN ÇAYKARA İLÇESİ KÖYLERİNDE BULUNAN BAZI CAMİLER

Doç.Dr.Haşim KARPUZ

Doğu Karadeniz Bölgesi'nin kendine has coğrafi yapısının yanı sıra kültür ve sanat alanında da farklı özelliklere sahip olduğu bilinmektedir. Bölge hakkında yabancı bilim adamlarınca tarih, kültür ve özellikle Bizans ve sonrası anıtları üzerinde birçok araştırma yapılmıştır¹. Yerli araştırmalar daha çok zengin halk mimarisini konu edinmiştir. Orhan Özgüner'in Köyde Mimari Doğu Karadeniz (Ankara, 1970) adlı eseri bunların en önemlisidir². Trabzon Müzesi'nde çalıştığım 1978-1983 yılları arasında Trabzon'un ve çevre illerin 150 dolayında köyüne gitme imkânım oldu³. Bu sırada köylerde yer alan cami ve medreselerin bir kısmını inceleme fırsatı buldum.

Bazılarının kendilerine has yapı ve süsleme özellikleri vardı. Bu camiler yıkılıp yerlerine büyük beton camiler yapılıyordu. Üniversitedeki görevime başladıktan sonra Giresun, Trabzon, Rize il merkezleri ve köylerindeki Türk-İslâm yapılarını araştırmayı amaçlayan bir proje üzerinde çalışmaya başladım⁴.

Araştırmalarım sırasında en çok dikkatimi çeken kesim Çaykara ilçesi ve köyleri olmuştur. Burada bazı köylerde halâ bozulmamış cami örnekleri bulmamız mümkün olmuştur. Bu camilerden Dernekpazarı, Güney Kondu Mahallesi camii yayınlanmıştır⁵. Ayrıca Kahire'de 26 Eylül-1 Ekim 1987 tarihleri arasında toplanan 8.Türk Sanatı kongresindeki bildirimde Çayka-

- 1 Bu konuda en son yapılan toplu bir çalışma için bkz.A.Bryer-D.Winfield, "The Byzantine Monuments and Topography of The Pontos", Washington, D.C., 1985.
- 2 Bölgenin halk mimarisi için ayrıca bkz.N.Sen, "Rize'den Beş Ev", İstanbul, 1976; G.Erim, "Rize Çevresinde Yerleşme ve Evler", "Türkiyemiz", Sayı:4 (1971), s.27-48; C.Eruzun, "İlginci Bir Sergi Uzungölden Örnekler", "Mimarlık", Sayı: 77 (1970), s.14-20.
- 3 Türkolog Dr.Bernt Brendemsen'in çalışmalarına (Trabzon Ağzı Derlemeleri) mihmandar olarak katıldım.
- 4 "Trabzon'da Türk Devri Yapıları" konulu projemi destekleyen ve çalışmalarımda yardımcı olan Selçuk Üniversitesi Araştırma Fonu yetkililerine, proje yardımcım Y.Mimar Şenol Aydın'a teşekkürü bir borç bilirim.
- 5 M.İren, "Trabzon Çaykara Dernekpazarı Güney Kondu Mahallesi Camii", "Röle ve Restorasyon Dergisi", Sayı: 5 (Ankara, 1983), s.165-174.

ra'nın Akköse köyü camiini tanıtmış bulunuyorum⁶. Bu araştırmamızla Çaykara ilçesinin köylerinde yer alan bu camilerden diğer örnekler tanıtılmaktadır.

Çaykara'nın köylerinde yer alan eski camilerin bellibaşlı özelliklerini iki kısımda ele alabiliriz. Birincisi yapı malzemesi ve plân elemanlarıdır:

Camilerin çoğu meyilli arazide kurulduğundan subasman ve zemin katlar taştan yapılmıştır. Ayrıca bazı camilerin harim duvarlarının da taştan yapıldığını görüyoruz. Tek katlı camilerde taş duvarlar mahfil hizasına kadar yükselmekte, bunun üzerine ahşap yığma duvarlar gelmektedir. Dolma göz duvarlı camiler de vardır. Camilerin taş duvarları genellikle düzgün yonu olup bazılarında ise hatıllıdır.

Ahşap yığma duvarlarda 4-5 cm. kalınlığında çam veya kestane tahtaları kullanılmıştır. Köşelerde boğaz şeklinde kesişen bu tahtalar değişik tekniklerde birleştirilmişlerdir. Çatılar kırma çatı tarzında olup yanlara eğimlidirler ve alaturka kiremit kaplıdır. Küçük ebatlı olan bu camilerin bazılarının bütünü ile harim duvarlarının ahşap yığma olanları vardır. Bunlar seranderler (ambar yapıları) gibi sökülüp taşınabilmektedirler.

Camilerin iki katlı olanlarının zemin katları medrese-mektep olarak kullanılmıştır. Medreseleri ayrı bir bina olarak yapılanlar çoğunluktadır. Tek katlı olanlar bir son cemaat mahalli ve bir harim kısmından ibarettir. Bu camilerin bazılarında son cemaat mahalline bir oda (hocanın ikameti için) ilâve edilmiştir. Son cemaat mahalleri evlerin hayatları gibi manzaraya yönelik olarak düzenlenmiştir. Sedirleri ve mahfilleri bulunmaktadır. Camilerin harimlerinin giriş kısımlarında da bir ahşap mahfil bulunmaktadır.

İkincisi ise süsleme özellikleridir: Süsleme taş ve ahşap oyma ve nakış olarak üç teknikte karşımıza çıkar. Taş süslemeler daha çok geometrik, bitkisel ve sembolik şekillerle kapı sövelerinde ve mihraplarda görülür. Ahşap süsleme daha geniş yüzeylere yayılmıştır. Son cemaat mahallerinin değişik kısımlarında kapı kanatlarında, iç mahfillerde, ahşap mihraplarda, minber, kürsü ve tavanlarda görülür. Ahşap süsleme programında geometrik bordürler, rozetler, kıvrık dallar, panolar şeklinde stilize ve naturalist hayat ağaçları, S ve C kıvrımları ve sembolik şekiller yer almaktadır.

Nakış ve kalem işleri ahşap süslemeyi destekleyen unsurlardır. Son cemaat mahallerinde, harim kısımlarında, mahfil ve tavanlarda nakışlar görülür. Nakışla süslemede yine bitkisel ve geometrik motiflerden oluşan kompozisyonlara yer verilmiştir.

Çaykara köylerinden inceleyebildiğimiz camilerin bazıları şunlardır (Çizim:1):

1. Dernekpâzârı-Yukarı Kondu Camii (Çizim.2, Resim 1-3)

Çok meyilli bir araziye sahip olan köyün düz bir kesiminde kurulmuştur. Plânı son cemaat mahalli ve bir harim kısmından meydana gelmektedir. Güney cephesi bütünüyle taş, diğer taraflar mahfil hizasına kadar taş ve üzerine ahşap yığma olarak yapılmıştır. Örtü dört omuz olup alaturka kiremit kaplıdır. Camiin doğu tarafında medrese bulunmaktadır. Son cemaat mahallinin kuzeydoğu köşesine sonradan bir ahşap minare eklenmiştir. 1986 yılında ise yine bu tarafında ve 5 metre uzakta yeni bir minare daha yapılmıştır.

Son cemaat mahalli dışta ahşap bir mahfile sahiptir. Harim kısmı derinlemesine dikdörtgen plânlı olup giriş kısmının üzerinde mahfil

6 H.Karpuz, "Doğu Karadeniz Bölgesinde Bazı Ahşap Camiler", "Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi", Cilt:2, Sayı:4 (İstanbul, 1989), s.37-45.

yer alır. Taş mihrap geometrik ve bitkisel motiflerle süslüdür. Aynı şekilde vazoda çiçekler, uzayıp giden dallar arasında çiçek ve meyveler taş kapı söveleri üzerinde de görülür.

Cami ahşap süsleme bakımından çok zengindir. Kapı kanatları, son cemaat yeri mahfili ve iç mahfil ayakları, korkulukları, minber ve tavan zengin bir süsleme programına sahiptir. Kapı kanatları üzerinde Hazret-i Süleyman mührü ve rozetler dikkati çeker. Bugün batı köşeye kaydırılan minberin iki yüzü ahşap oyma olarak süslüdür. Dikey dikdörtgen panolar içinde stilize vazoda çiçekler (lâleler) yer alır. Kenar bordürler geometrik bezelidir. Bu camide kapı ve minber süslemelerinde farklı bir uygulama olarak kabara çiviler kullanılmıştır. Çivili süsleme Türk sanatının eski bir geleneğidir.

Nakışlar son cemaat mahfilinin duvarlarında daha sağlam olarak kalmıştır. Panolar halinde vazoda çiçeklere yer verilmiştir. Bu kalem işleri bir önceki onarım devrinden kalmıştır ve Of, Ağaçalı Camii (yıkılmıştır) nakışlarını hatırlatmaktadır.

Camiin değişik yapım safhaları geçirdiği duvarlarının yapısından (Mihrabın tam ortada olmayışından) ve süsleme özelliklerinden anlaşılmaktadır. Ayrıca giriş kapısının kemer hizasında sağda ve solda ikişer olmak üzere dört kitabesi bulunmaktadır. Hepsinin H.1224 yılındaki onarımda buraya toplandığını sandığımız kitabelerde yapının banileri, onarımları-ustaları ve imam hatibi (mütevelli olarak) hakkında bilgiler bulunmaktadır⁷.

Bani ve ihya edenlerin en eskisi Cafer-Şah bin Osman, yenileri ise Cansızade Cafer ve Hüseyin olarak geçmektedir. Yapının dört defa

onarıldığı ilkinin (yapım olacak) H.870, ikincisinin H.925, üçüncüsünün H.1180 ve sonuncusunun H.1224 yılında gerçekleştirildiği belirtilmektedir⁸. Ustalara sıra gelince, hangi tamirde çalıştığını tesbit edemediğimiz Mustafa İbn-i Hasan, İkinci onarımda Muhammed İbn-i Ahmet ve Mustafa Emir Murat, H.1224, M.1809 yılında camiye bugünkü şeklini veren ustalar İbrahim ve Ahmet İbn-i Hüseyin'dir.

2. Uzungöl-Filâk Mahallesi Camii (Çizim:3, Res.4-5):

Mahallenin orta kesiminde yer alır. Zemin katta taş duvarlı bir medrese bölümüne sahiptir. Esas yapı ahşap yığma olarak yapılmış, dört omuz çatısı kiremitle kaplanmıştır. Son yıllarda doğu tarafına yapının kitlesine uymayan bir minare eklenmiştir.

Cami bir son cemaat mahalli ve bir harim kısmından meydana gelmektedir. Son cemaat mahallinin dışarıya taşkın bir saçağı⁹ oturmak için ahşap sedirleri vardır. Harim kısmına iki kanatlı bir kapı ile girilir. Giriş bölümündeki mahfil U plânlı olarak kible duvarına kadar uzanır. Işıklandırma geniş pencerelerle sağlanmıştır.

Cevizden yapılmış kapı kanatları ve söveler üzerinde değişik silmeler, stilize ağaçlar, kıvrık dallar yer alır. Ahşap mihrap nişini de yine değişik silmeler, kıvrık dallar arasında lâleler, çam kozalakları, selviler çevrelerler. Mihrabın iki yanında ahşap oyma dolapcıklar vardır. Minber de ahşap oyma olarak süslenmiştir.

Minber üzerindeki kitabeden yapının H.1228, M.1813 tarihinde yapıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca yapıyı 20.yüzyıl başlarında Taşkıran'lı Mehmet ve İsmail Ağırman ustaların

7 Kitabeleri okuyan Dr.Mikâil Bayram'a teşekkürlerimi sunuyorum.

8 İlk yapının H.870 de inşası biraz şüphelidir. H.921 tarihli Tahrir Defterinde burada müslüman-Türk gösterilmemiştir. H.961 tarihli ise dört hane vardır. Bkz.H.Umur. "Of Tarihi", İstanbul, 1951. s.44.

9 Bu saçak yenilenmiştir. Orjinal saçağı için bkz.C.Eruzun. a.g.y., s.19.

tamir ettiği bilinmektedir.

3. Taşören Köyü Camii (Çizim:4, Res.6-8)

Köyün merkez mahallesinde yer alır. Batısında bir de medresesi vardır. Son yıllarda camiin kuzey cephesi tamir edilmiş ve kapatılmıştır. Bu sırada içteki mahfil de genişletilmiştir. Batı cephesindeki kapıdan girilen cami dikdörtgen plânlıdır. Mahfil seviyesine kadar düzgün yonu taş, bunun üzerinde ahşap yığma duvarlara sahiptir. Örtüsü dört omuz olup kiremit kaplıdır.

Cami süsleme bakımından oldukça zengindir. Kapı, minber, mahfil korkulukları ve tavan ahşap oyma olup tavanlar ayrıca nakışlanmıştır. Kapı kanatları üzerinde uzayıp giden kıvrık dallar arasında lâleler belirgin olarak gösterilmiştir. Minberin yan aynalarında dikdörtgen panolar içinde vazoda çiçekler, nar, üzüm salkımları, stilize ağaçlar, rozet ve çarkıfelekler yer verilmiştir.

Taş mihrap üzerinde değişik motifler göze çarpar. Stilize ağaç dalları arasında üzüm salkımları, vazodan çıkan çiçekler ve ibrik motifleri bunlardan bazılarıdır.

Mihrap ve kapı üzerindeki kitabelerden yapının H.1257-1260, M.1841-1844 yılları arasında yapıldığı anlaşılmaktadır.

4. Çambaşı-Düz Muhalle Camii (Çizim:5, Res.9-10)

8.00x13.40 m. ebatlarındaki cami bir son cemaat mahalli ve bir harim kısmından meydana gelir. Camiin üç cephesi mahfil hizasına kadar taş, üst kısım ahşaptır. Dört omuzlu örtüye sahip olan çatısı kiremit kaplıdır. Cami bugünkü yerine 100 m. batıdan taşınmış ve minaresi sonradan yapılmıştır.

Altı ahşap ayağın yer aldığı son cemaat ma-

halli dışarıya açık bir mahfile sahiptir. İki kanatlı bir kapı ile harim kısmına girilir. Girişteki mahfil U şeklinde kible duvarına kadar uzanır.

Camiin en süslemeli kısmı giriş kapısıdır. Kapı kanatları üzerinde stilize ağaçlar yer almaktadır. Söveler üzerinde ise yarım daireler içinde rozetler yer alır. Harim kısmında mahfil korkulukları ve alt kısımları geometrik bezemelidir. Mahfil ve pencerelerin bazılarında ahşap kafesler bulunmaktadır. Minberin kapı alınlığında, kürsü ve köşkünde ajur tekniğinde yapılmış stilize ağaçlar yer alır.

Kitabesi olmayan camiye süsleme özelliklerine dayanarak 19.yüzyıl ortalarına tarihlenir.

5. Uzuntarla Camii (Çizim:6, Res.11-12)

Dıştan 12.10x7.70 m. ebatlarındaki cami bir son cemaat mahalli (giriş kısmı) ve bir harimden meydana gelmektedir. Halk arasında mes-cid olarak anılmaktadır. Diğer örneklerden farklı olarak yapı bütününüyle ahşap hatıllı moloz taş duvarlara sahiptir. Kıрма çatısı kiremit kaplıdır. Son yıllarda etrafı bir onarım geçirmiştir.

Son cemaat mahalline doğudan girilmektedir. Kuzey cephe eğimli olduğu için bir duvarla kapatılmıştır. Bu bölümün batısına bir hoca odası yerleştirilmiştir. Harime oval kemerli iki kanatlı bir kapı ile girilir. Girişin üzerinde derin bir mahfil bulunmaktadır.

Süsleme bakımından kapı, minber ve tavana önem verilmiştir. Mahfil korkulukları ve köşkü de ahşap süslemelidir. Kapı kanatlarında kenar ortaları rozetlerle süslü kareler içinde eşkenar dörtgenler yer almaktadır. Benzer bir süslemeye minber aynalıği üzerinde rastlanmaktadır. Kapı ve minber süslemesi Of, Sugeldi Köyü Camii'nin minberine benzemektedir. Belki de bu iki yapıda aynı ustalar çalışmıştır¹⁰

[10] Bu kompozisyonun bölgede bildiğimiz en eski örneği Of ilçesinin Ağaç köyünde yıkılmış olan H.1181, M.1767 tarihli camisinde bulunuyordu. Bu camiden esinlenen ustalar yakındaki Sugeldi Camii'nin minber ve kapısını gerçekleştirmiş olmalıdır.

Sugeldi Camii'nin kitabesi H.1250, M.1834 tarihine aittir. Uzuntarla mescidini de böylece 19.yüzyılın başlarına tarihleyebiliriz.

Değerlendirme ve Sonuç (Res.13-16)

İncelediğimiz camilerde bölgenin zengin orman varlığından dolayı ahşap yapı malzemesi ağır basmaktadır. Ahşap camiler Türk mimarisinde önemli bir cami grubunu teşkil ederler. Buradaki camiler bu geleneğin bölgesel örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Minberleri olan mescid tarzında yapılarıdır. Köylerdeki dağınık yerleşmelerin sonucu bu camiler bir veya birkaç mahallenin ihtiyacını karşılamak için yapılmışlardır. Bölgede İslâmiyet 15.yüzyıldan itibaren yayılmaya, köylere müslüman-Türk haneler yerleştirilmeye başlanmıştır. Bu yüzyıldan günümüze kalan cami yoktur. İlk camiler tamamen ahşaptan olup taşınmış veya onarımlarla genişletilmişlerdir. Günümüze ulaşan bu camiler ilk örneklerin devamı olmaları bakımından önemlidirler. 19. yüzyılın başlarında köy camileri bu tarzda olup imam hatip temini için hükümete başvurulmuştur¹¹. İncelediğimiz bu yapılar bölgenin tarihi ve kültürel değişmesinin en önemli unsurlarıdır.

Bu araştırmamızda ele aldığımız yapıların yanı sıra bölgede, Çaykara köylerinde birçok tarihi cami daha bulunmaktadır. Çaykara ve çevresinde ayrıntılı inceleme fırsatını bulamadığımız Kabataş (1813), Günebakan (1869), Taşçılar (19.yüzyıl) ile Çayırova (Yente 19.yüzyıl) camileri önemli örneklerdir. Camiler yapı özellikleri bakımından bölgenin ev mimarisi ile yakın benzerliklere sahiptirler. Bunu son cemaat mahallerinde, hoca odalarında, saçak ve örtüde açıkça görüyoruz. Süsleme programında yer alan motiflerin bir bölümü yerli olmasına rağmen bir bölümü dış etkileri, dönemlerinin barok üslup özelliklerini taşırlar. S ve C kıvrımları, vazoda ağaçlar, kıvrım dallar bu dış etkileri gösterirler.

Camilerin yapımını, süsleme programlarını gerçekleştiren ustaların bazıları yerli, bazıları dışarıdan gelmiş veya dışarda yetişmiş bölge sanatçılarıdır. Bu ustaların bazılarının Artvin, Hopa çevrelerinden geldiği bilinmektedir. Ustaların Doğu Anadolu ve İstanbul ile de ilişkileri olduğunu düşünebiliriz. Bazılarının grup halinde çalıştıkları da söylenebilir. Camilerin süslemelerinde görülen benzerlikler bu hususları ortaya koymaktadır.

Süslemede kullanılan silmeler, kartuşlar, vazoda çiçek kompozisyonları 18. yüzyıldan sonra Anadolu'da yaygınlaşan batı etkisindeki süslemenin örnekleridir. Bölgenin bu bakımdan en önemli yapısı yıktırılmış olan Of'un Ağaçlı Köyü Camii idi¹².

Bu camiler medreseleri ile birlikte okul görevi de yapıyorlardı. Cumhuriyet döneminde yaygınlaşan eğitim kurumları sayesinde medreseler kapanmıştır. Öte yandan artan cemaate cevap veremeyen bu camiler gelenek dışına çıkılarak yapılmaz olmuşlardır. Yıkılıp yerlerine daha büyük ve kubbeli beton camiler yapılmaya başlanmıştır. Tesbit edebildiğimiz kadarıyla eski geleneksel camilerin son örneği 1889 yılında yapılan Taşkiran köyü camiidir.

Son yıllarda bölge hızlı bir sosyal ve kültürel değişmeye uğramıştır. Orman varlığının azalması, değişen ihtiyaçlar, geleneksel yapı tarzının terk edilmesine yol açmıştır. İncelediğimiz küçük ebatlı bu camilerin bazıları bakımsız ve harap durumdadır. Yıkılıp yerlerine büyük camiler yapılmak istenmektedir. Öncelikle bu yapıların etrafıca araştırılması, mimarlık ve sanat değerlerinin ortaya konması gerekmektedir. Ayrıca korunmaları için gerekli

11 H.Umur. a.g.y., s.16 vd.

12 Bu yapı için bkz.H.Karpuz. a.g.y., s.40-41, Plân:3. Res.19-23.

tedbirler alınmalı ve restore edilmelidirler. En önemlisi de onların sanat değeri, tarihi ve kültürel ehemmiyetleri halka anlatılmalıdır.

BİBLİYOGRAFYA

Albayrak, H., Of ve Çaykara, C.I, Ankara, 1986.

Aslanapa, O., Türk Sanatı, C.II, İstanbul, 1973.

Bryer, A., Winfield, D., The Byzantine Monuments and Topography of The Pontos, Washington, D.C.1985.

Demiriz, Y., Osmanlı Kitap Sanatında Naturalist Üslupta Çiçekler, İstanbul, 1986.

İren, M., "Trabzon Çaykara Dernekpazarı Güney Kondu Mahallesi Camii", Rölöve ve Res-

torasyon Dergisi, Sayı:5 (Ankara, 1983), s.165-174.

Karpuz, H., "Doğu Karadeniz Bölgesinde Bazı Ahşap Camiler", Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi, Cilt:2, Sayı:2 (1989), s.37-45.

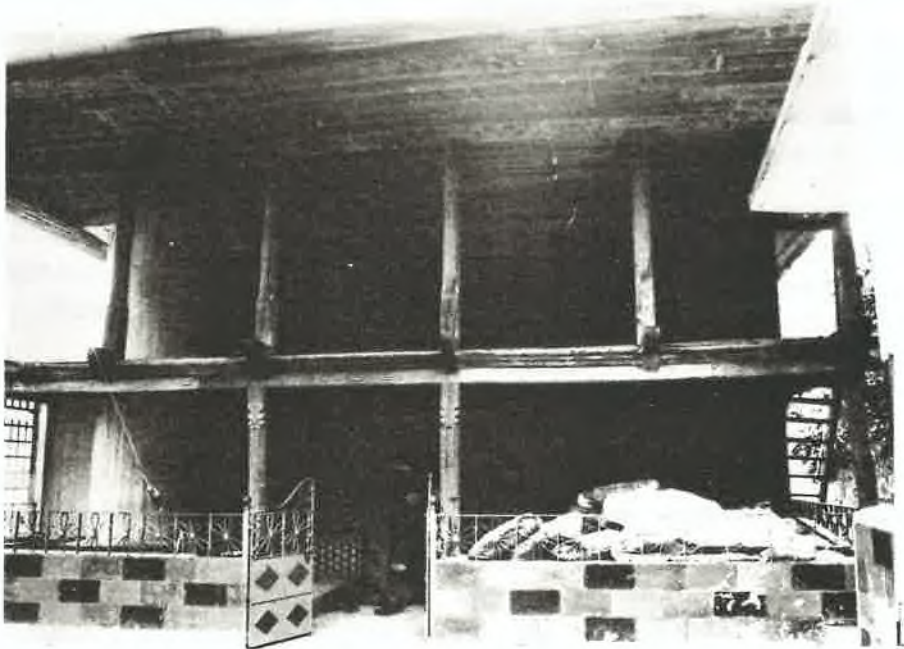
Kuran, A., "Anadolu'da Ahşap Sütunlu Selçuklu Mimarisi", Malazgirt Armağanı (Ankara, 1972), s.179-186.

Özgüner, O., Köyde Mimari Doğu Karadeniz, Ankara, 1970.

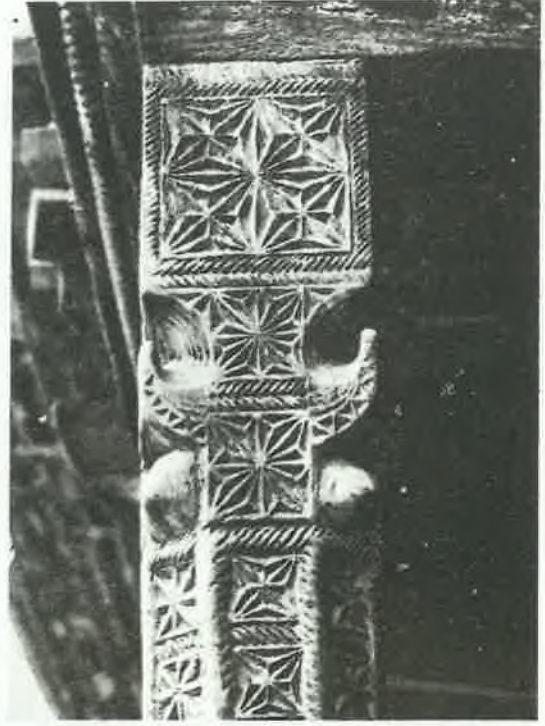
Renda, G., Batılılaşma Döneminde Türk Resim Sanatı 1700-1850, Ankara, 1977.

Umur, H., Of Tarihi, Vesikalar Fermanlar, İstanbul, 1951.

Yiğit, A., Çaykara ve Folkloru, Ankara, 1982.

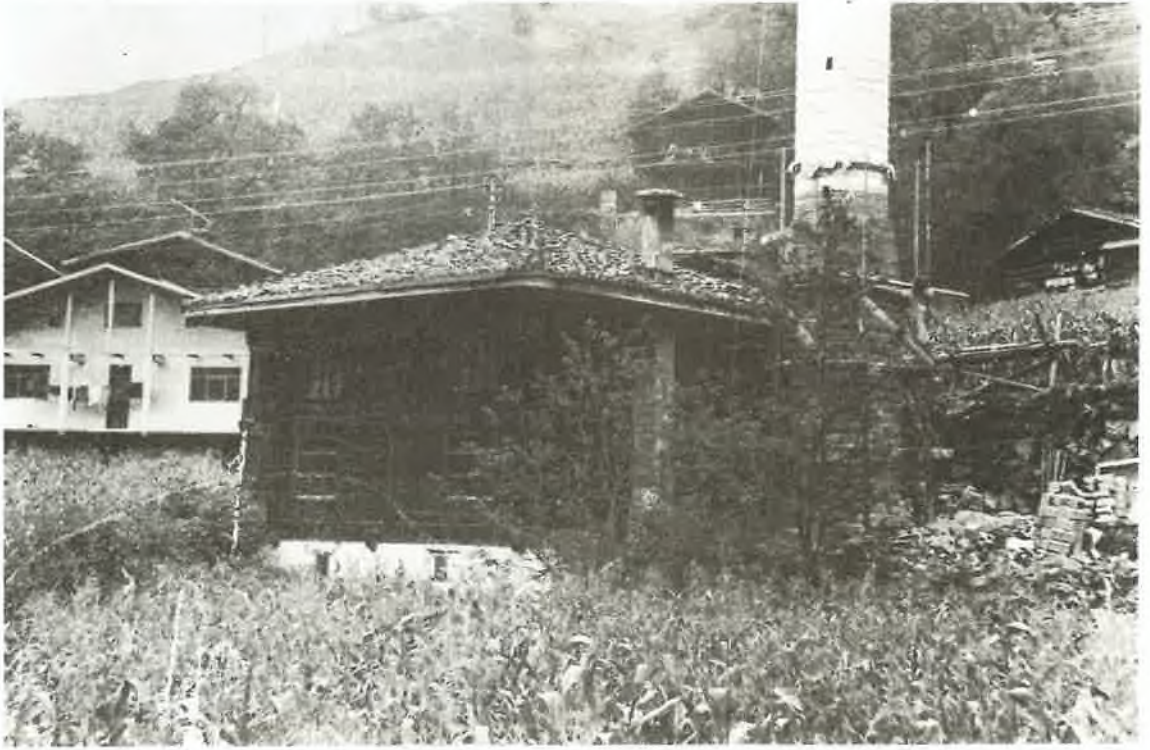
Resim 1: Dernekpazarı Yukarı Kondu Camii genel görünüş.

*Resim 2: Yukarı Kondu
Camii son cemaat
muhşifi ahşap sütun*

*Resim 3: Yukarı Kondu
Camii mihrap*

Resim 4: Uzungöl-Filâk Mahallesi Camii, genel görünüş.

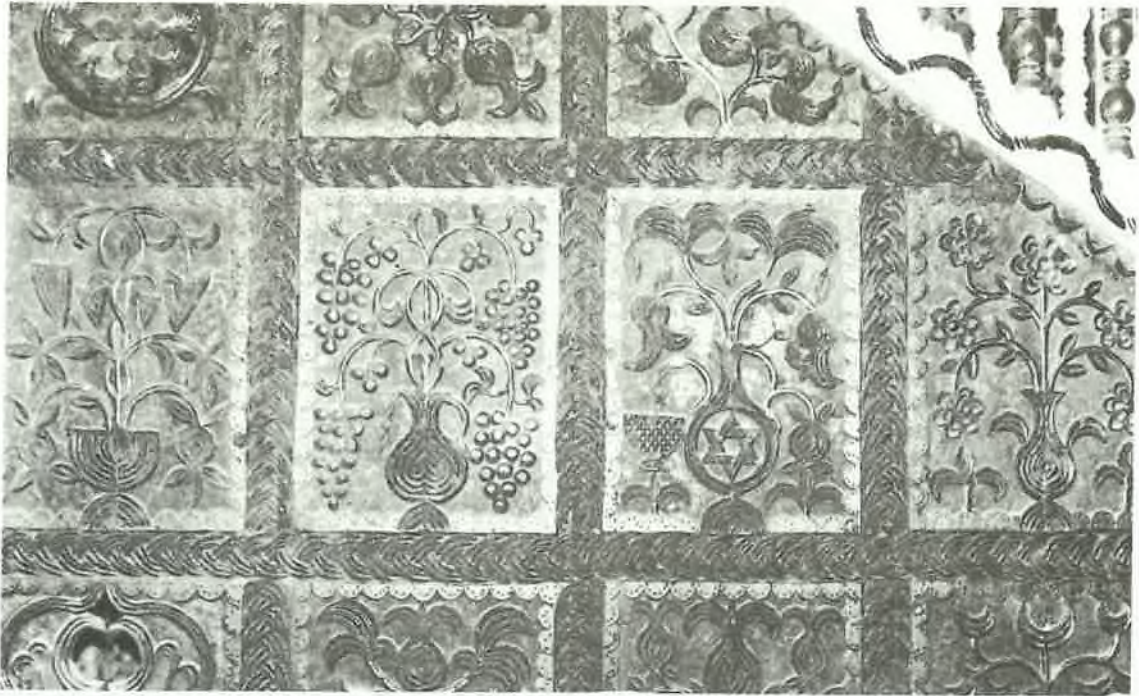
Resim 5: Filâk Mahallesi Camii mihrabı.

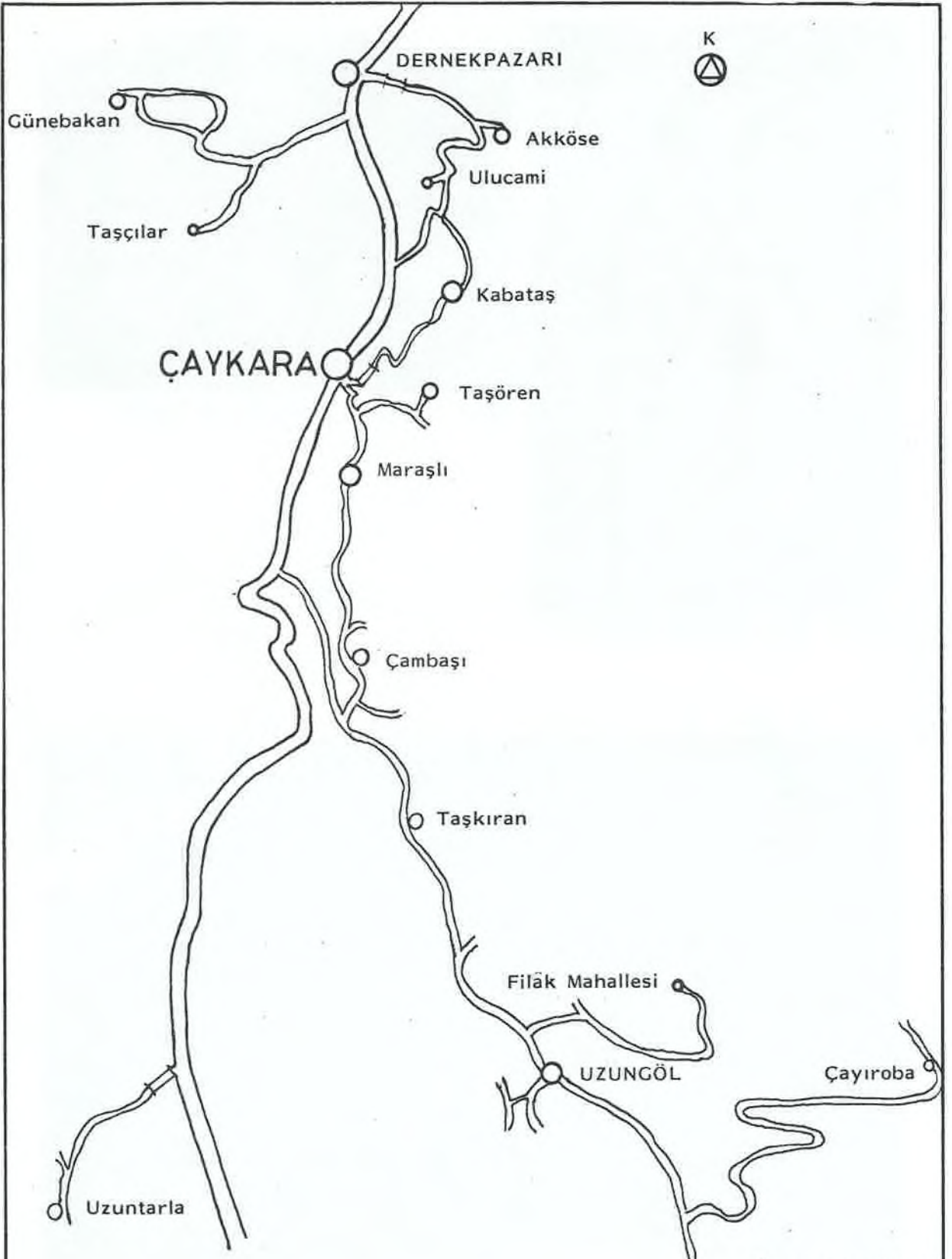
Resim 1: Taşören Camii'nin kapısı.

Resim 6: Taşören Köyü Camii genel görünüş.

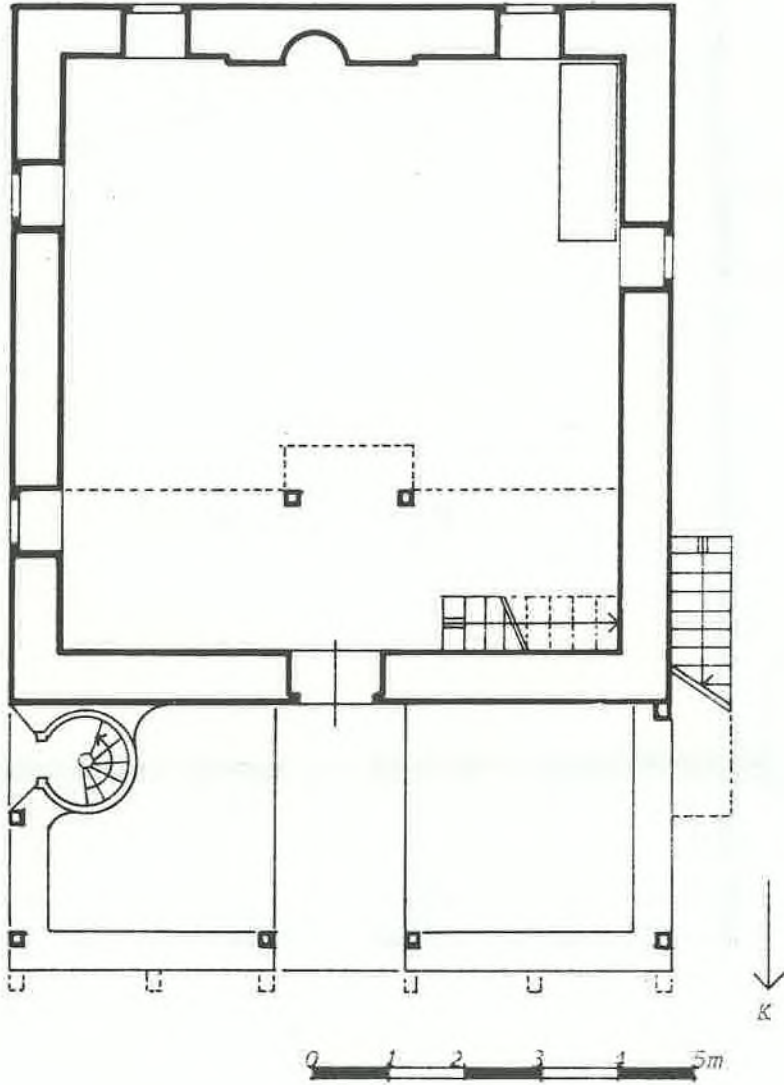

Resim 8: Taşören Camii'nin minberinden detay.

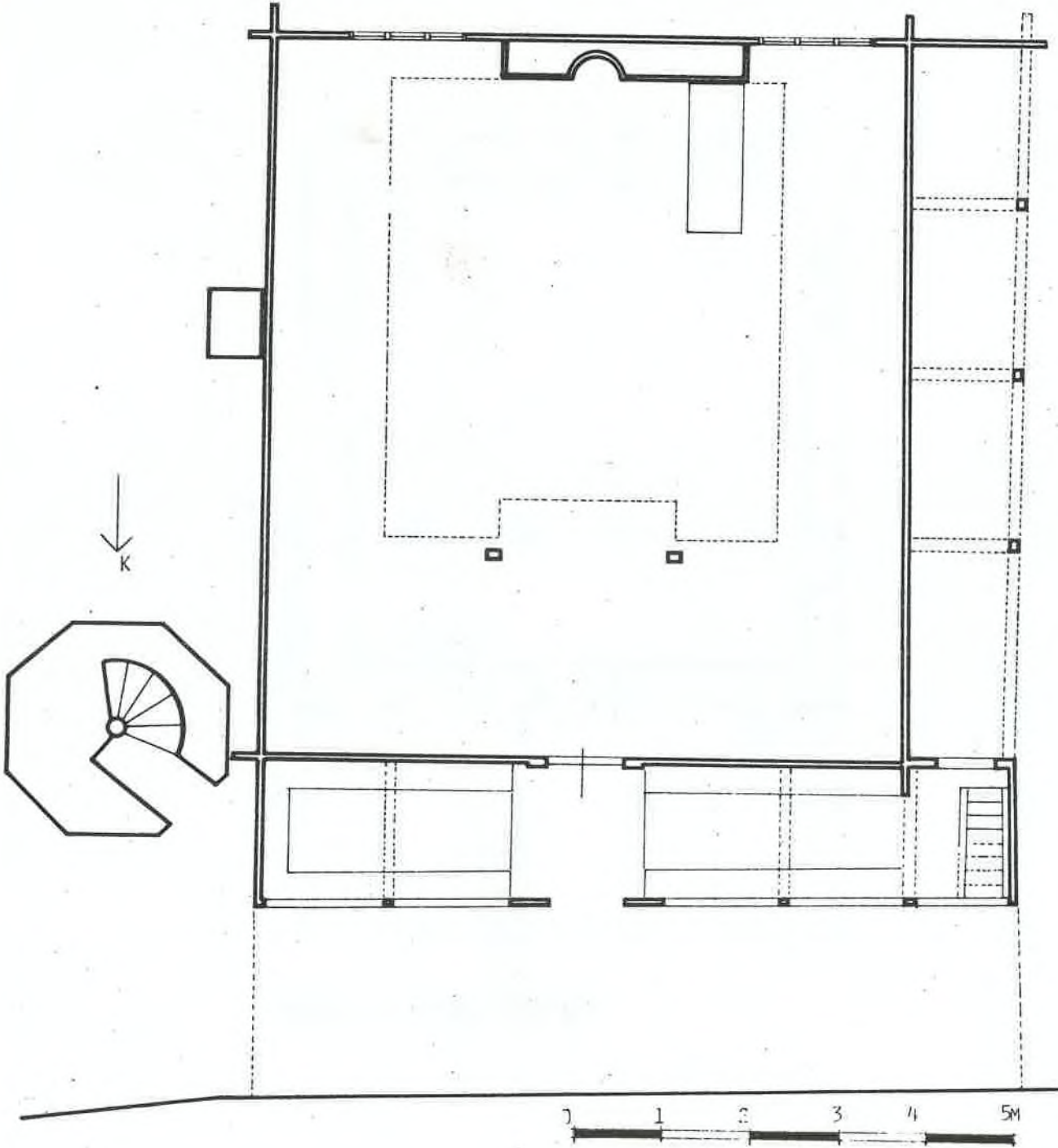
Ölçek : 1/100.000

ÇAYKARA'NIN TARİHİ CAMİ BULUNAN KÖYLERİNDEN BAZILARI

DERNEKPAZARI KONDU CAMİİ

Çizim. 2: Dernekpazarı Kondu Camii

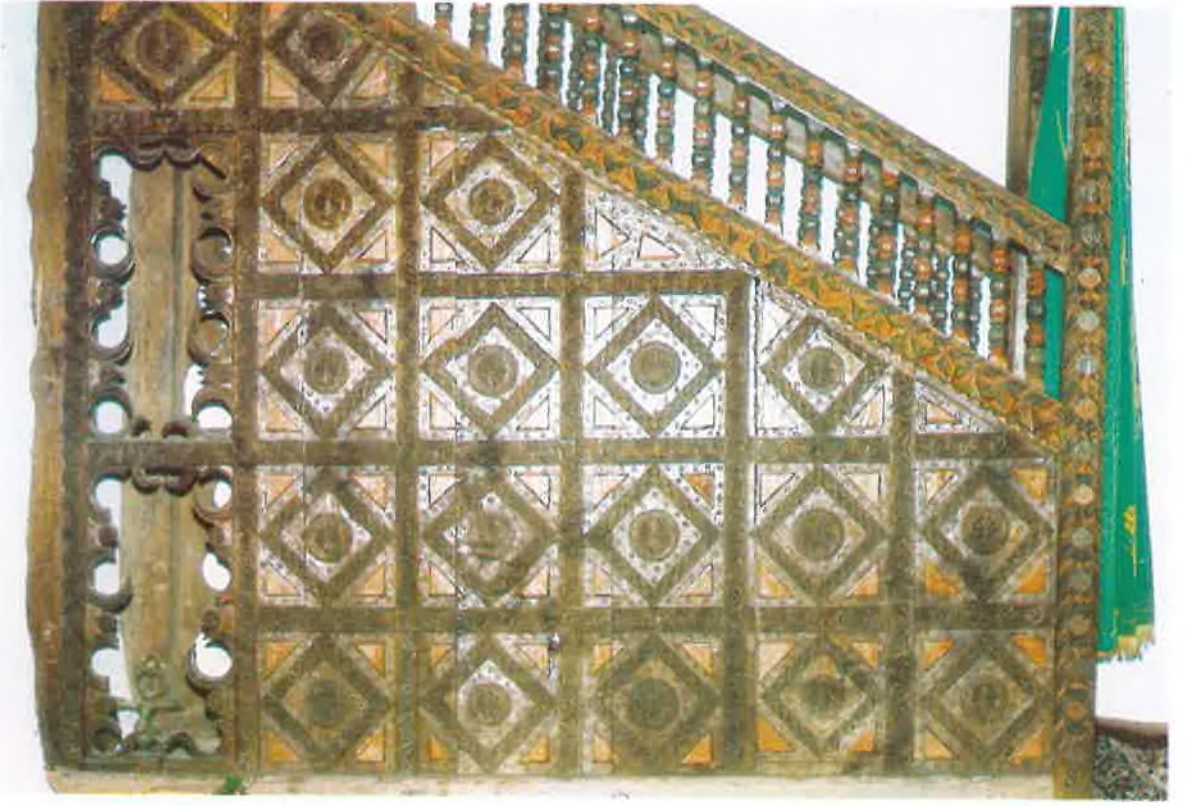
Çizim.3:Uzunöl Filak Mahallesi Camii Plânı (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)

9- Çambaşı Düz mahalle Camii'nin genel görünüşü

11- Uzuntarla Köyü Mescidi genel görünüş

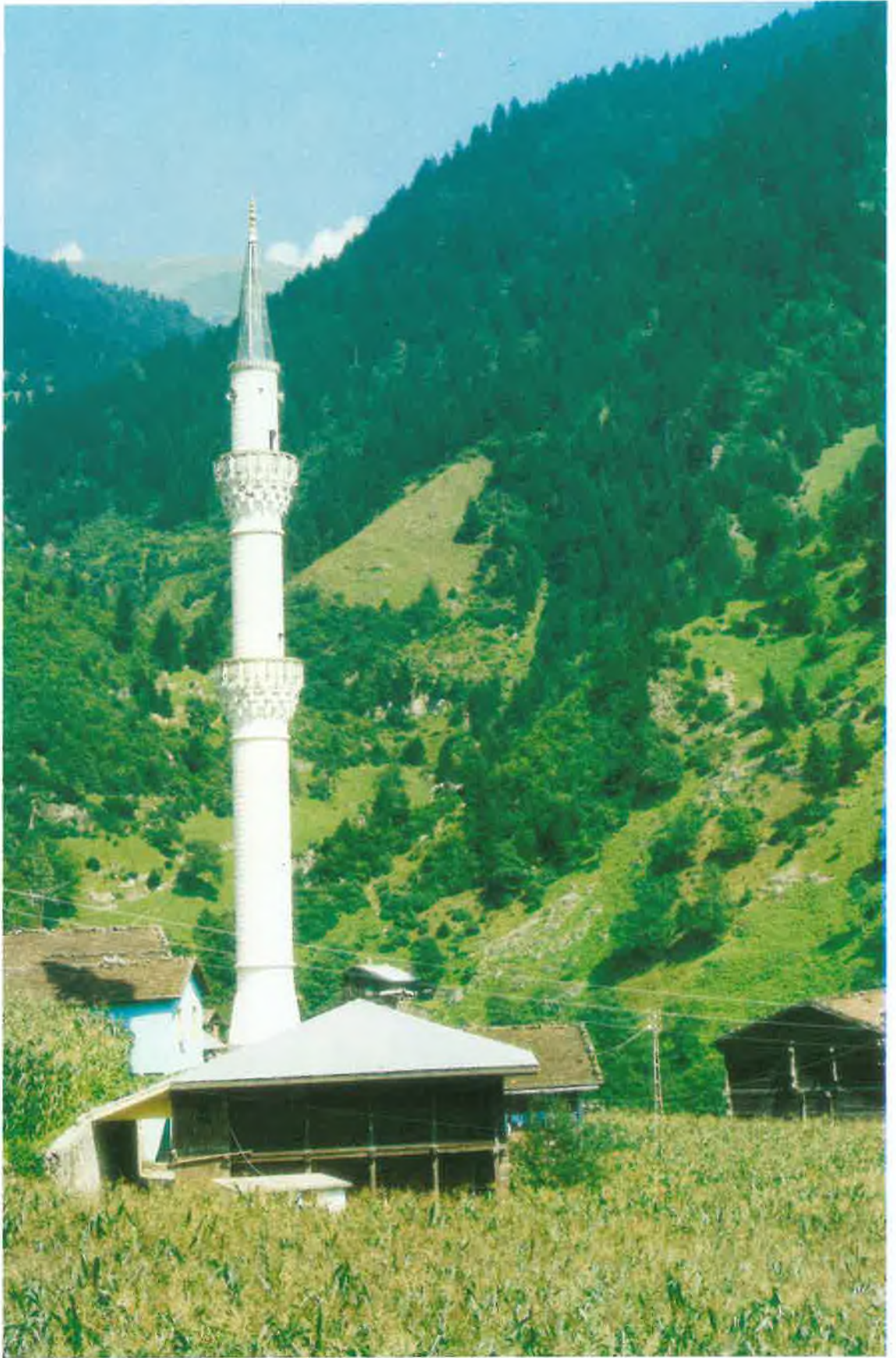
12- Uzuntarla Mescidi minberi

10- Düzmahalle Camii'nin kapısı

13- Akköse Köyü Camii kapısı

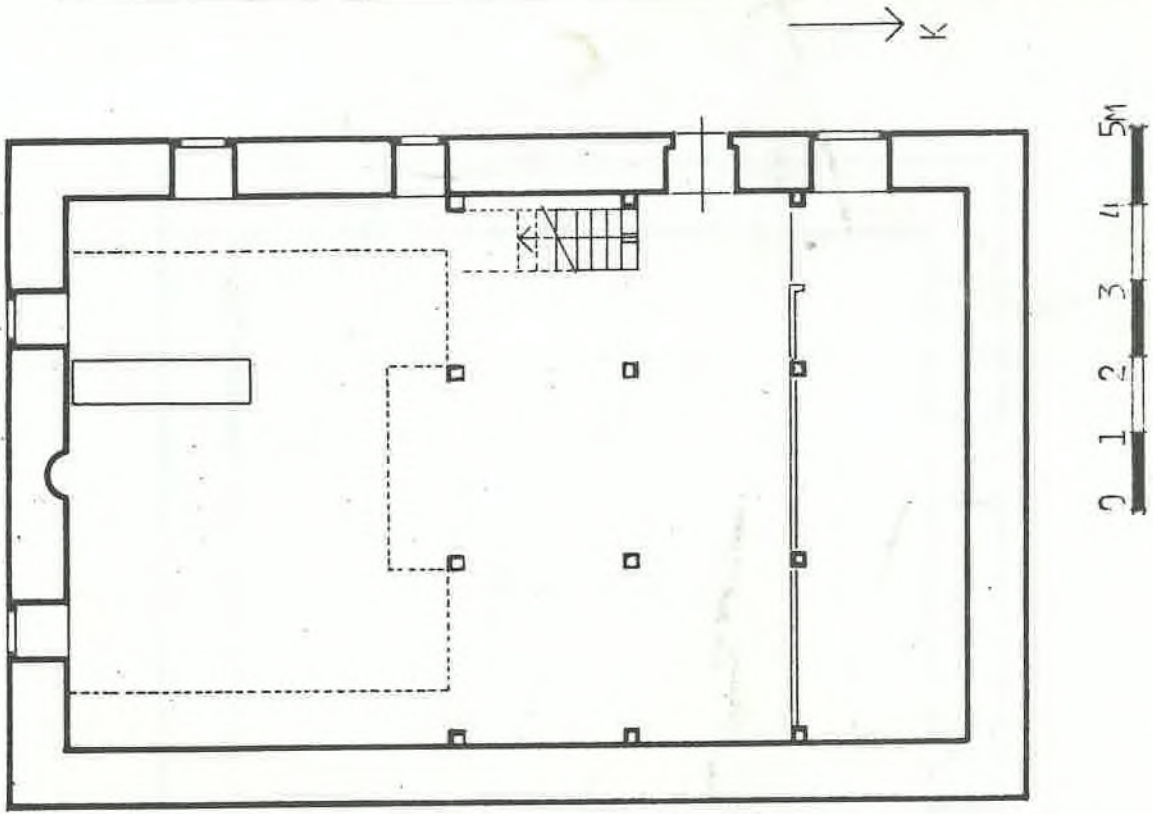
14- Filak mahallesi Camii genel görünüşü

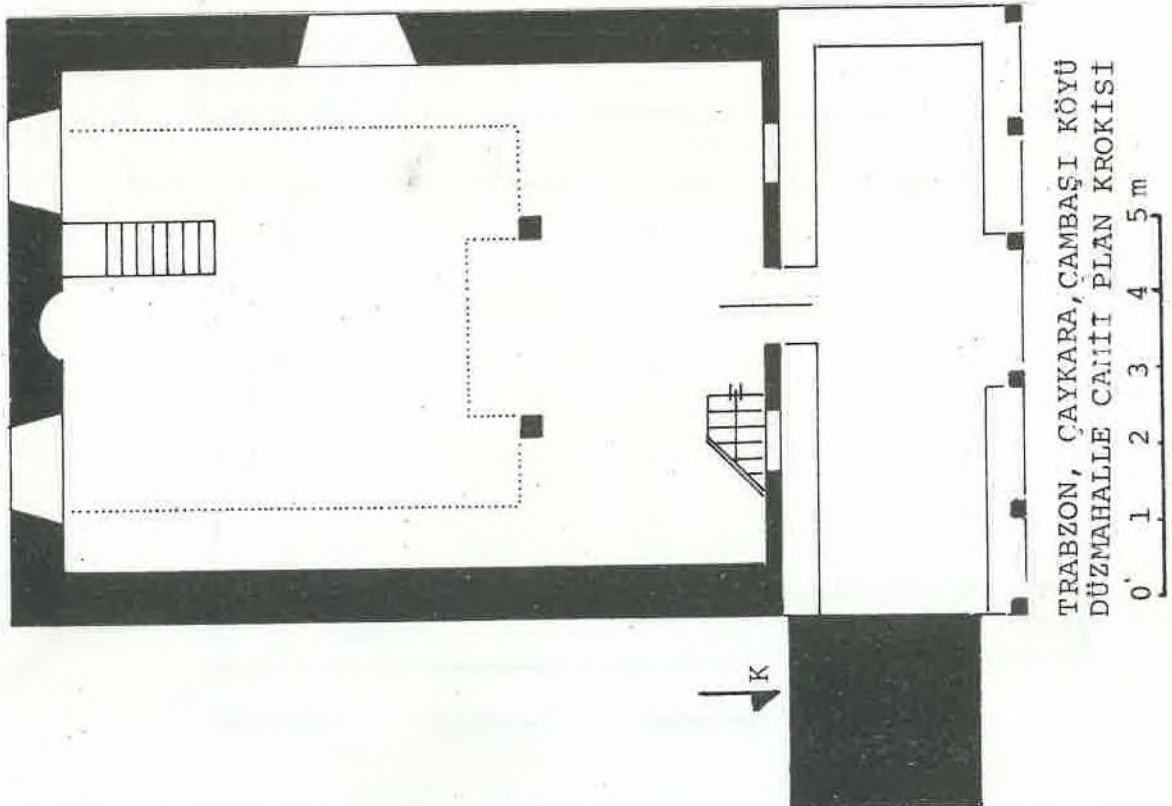
16- Taşçılar Camii genel görünüş

15- Taşören Camii mihrap ve minberi

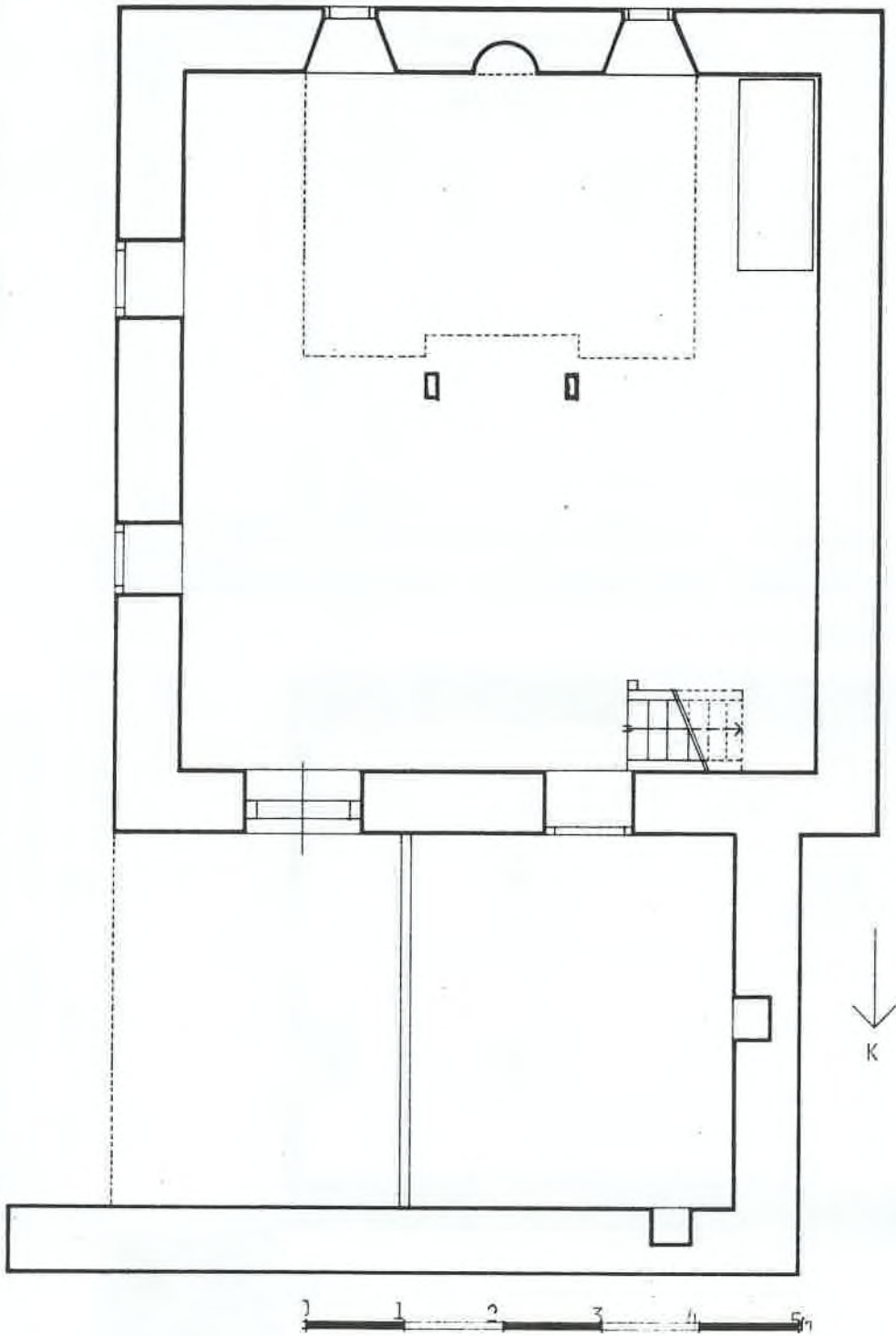

Çizim.4: Taşören Camii

Çizim.5: Trabzon, Çaykara, Çambaşı Köyü Düzmahalle Camii Plân Krokisi

Çizim.6: Uziuntarla Mescidi (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi).

Kurganlarından 5 incisinde, bilinen en eski halı ile birlikte keçe yaygılar ve düz dokuma parçaları bulunmuştur. Bunlar Türklere ait dokuma parçalarıdır. Fakat Anadolu'da Türklerden önce de dokumacılığın varlığını kanıtlayan buluntular vardır. Örneğin James Melleart tarafından Truva Kral Mezarlarında bulunan ve kraliçenin yatak örtüsü olduğu bildirilen kilim parçası, M.Ö. 2300'e tarihlendirilmektedir⁴.

Yine J. Melleart tarafından yapılan kazılarda Çatalhöyük'de neolitik devre ait dokuma parçaları bulunmuştur. Aynı zamanda da duvarlarda kilim desenlerinin resmedildiği görülmüştür⁵.

Anadolu'da köklü bir dokumacılık sanatı olduğunu kanıtlayan bazı kirmanlar bulunmuştur. Bunlardan 1957 yılında Tokat İlinin Erbaa İlçesinde bulunan tunç devrine ait kirman ile, Alacahöyük'te çıkan ve M.Ö. 3000-2000 yıllarına ait gümüş kirmanlardan söz edilmektedir⁶.

Anadolu'da tarihlendirilebilen en eski kilim 16. Y.Y. ait olan Osmanlı Saray Kilimidir. Bu örnekler Konya Mevlana Müzesindedir. 16-17 nci yüzyıla ait örnekler de İstanbul Vakıflar Kilim Müzesindedir.

Kilimler, deseni meydana getiren değişik renkli atkı ipliklerinin durumlarına göre bir kaç tipe ayrılır.

1. İlikli Kilimler,

2. İliksiz dikey çizgi olmayan kilimler,

3. Eğri atkılı kilim dokuması,

4. Normal atkılar arasına ek atkı sıkıştırılması,

Anadolu'da en yaygın kilim türü ilikli kilimdir. Kilimler çözgü iplikleri üzerinde deseni veren renkli ipliklerin bir alttan, bir üstten

çözgüleri örtecek şekilde gidip gelmesiyle oluşurlar. Her iplik kendi desen alanı içerisinde gidip gelir. Böylece yanyana gelen desenler arasında küçük aralıklar oluşur, bunlara ilik denir. Böyle kilimlere de ilikli kilim denir. Bu tür kilimlerde, istenirse bu ilikler çeşitli metodlarla yok edilirler. Bu metodlar şunlardır;

1. Çift kenetlenme ile iliklerin yok edilmesi,
2. Atkılarının aynı çözgüden dönmesi ile iliklerin yok edilmesi,
3. Sarma kontur ile iliklerin yok edilmesi,
4. Eğri atkılı kontur ile iliklerin yok edilmesi,

CİCİM

Kilimlerdeki ve düz atkı yüzü dokumalarındaki atkı ve çözgü ipliklerinden başka, renkli desen ipliklerinin de kullanılmasından meydana gelen bir dokuma türüdür.

Düz zeminler üzerine ince çizgiler halinde sarma gibi yapıldığından, çoğunlukla, kilim dokumasından sonra iğne ile yapılmış olarak bilinmektedir. Halbuki normal dokuma sırasında renkli ipliklerin desene göre, çözgüler üzerinde dolanmasıyla elde edilmektedir.

Cicim dokumalarda çoğunlukla çapraz ve dikey çizgiler kullanılır. Enine çizgilerden kaçınılır. Tezgahın ön kısmı, yaygının tersi olur. Yani tezgahın arka tarafı, yaygının düz yüzüdür. Genellikle tezgahın önünde ve arkasında birer kişi durur. Çözgüler arasına, aynı kalınlıkta atkılar atılıp sıkıştırılır. Sonra desenin durumuna göre uzunca ele alınan renkli iplik dokumanın arkasından öne alınıp, bir çift çözgüyü atladıktan sonra, tekrar arkaya geçirilerek orada serbest bırakılır. Öteki motif için de aynı işlem uygulanır. Yaygının tüm eni boyunca aynı işlemle desenler verilip ipler arkaya bırakıldık-

4 Durul, Yusuf, "Yörük Kilimleri", Akbank Yayını, İstanbul 1977, s.12.

5 Gönül, Macide, "Türk Halı ve Kilimlerinde Sembolik Kuş Şekilleri", s.210.

6 Durul, Yusuf, "Yörük Kilimleri", Akbank Yayını, İstanbul, 1977, S.10.

tan sonra gene bir sıra atkı atılıp, sıkıştırılır. Sık motifli ve seyrek motifli cicimler vardır.

SEYREK MOTİFLİ CİCİMLER: İnce hafif, yaygılardır. Bu yüzden ocak perdesi kapı, divan, sofra örtüleri, perde gibi işlerde kullanılır.

Eskişehir-Sivrihisar civarında beyaz zemin üzerine "Göllü" denilen, ortada ufak eşkenar dörtgen madalyonlu ufak seccade boyunda yaygılar bu teknikle yapılmaktadır.

Daha kalın yaygıların elde edilmesi için de atkı yüzü seyrek motifli cicimler vardır. Bunlarda atkı iplikleri daha bol bırakılarak çözgüler gizlenmektedir. Heybe, çuval, torba gibi kalın olması gereken eşyalar bu teknikle dokunmaktadır.

SIK MOTİFLİ CİCİM: Yer yaygıları, heybe, çuval, hurç, yastık, minder gibi eşyalar bu teknikle dokunur. Deseni veren renkli iplikler sık sık kullanıldığı için yani motifler birbirine çok yakın dokundukları için daha dayanıklıdır. Bu yüzden zili dokumalarla karıştırılır. Atkı yüzü sık motifli cicimler de vardır.

ZİLİ

Cicimlerde olduğu gibi, atkı ve çözgü ipliklerinden başka, deseni veren renkli iplikler bulunmaktadır. Sık motifli cicimlere benzemekle birlikte teknik olarak tamamen ayrıdır. Deseni veren renkli iplikler cicimlerde, desenlerin konturlarını meydana getirmek için yukarıya doğru sarılarak devam eder. Zililerde ise atlamalarla motiflerin içini doldurur.

Zililerde, desen iplikleri, çözgülerin üzerinden üç veya beş üstten, bir alttan geçerek kendi alanlarında boydan boyda giderler ve 2-1, 3-1, 5-1 atlamalarla tüm zemin doldurulmuş olur. Bu arada çözgü çiftleri bozulmuş olur. Bu atlamalarla bir sıra dokunduktan sonra üzerinden iki sıra atkı geçirilerek sıkıca bastırılır,

ikinci sıra, yine atlamalarla boydan boyda doldurulur. Dikey konturlarda, üst sıraya dönüş yapan desen ipliği tek çözgüyü atlattığı için çözgü çiftleri bozulmaktadır. Bu durumda da çözüleceği için araya iki sıra atkı atılır.

Zililerde daha çok enine ve boyuna çizgiler dokunur. Atlamaların kaydırılması ile çapraz çizgiler de dokunabilir.

Dokuma tekniği elverişli olmadığı için, daha çok arkaik desenler denilen, Orta Asya'dan çok az değişerek geldiği tahmin edilen sekizgen "Türkmen Gülü" desenleri ve 14-15 nci yüzyıl Timurlu minyatürlerinde görülen iç içe zigzag desenleri yer alır⁷. Eskişehir civarındaki zili dokumalarının çoğunluğunda bu desenler görülmüştür.

Düz zili, çapraz zili, seyrek zili, damalı zili, konturlu zili, zili-verne gibi çeşitleri vardır.

SUMAK

Cicim ve zililerde olduğu gibi atkı ve çözgü iplerinin yanında deseni veren renkli iplikler bulunmaktadır. Desen iplikleri çözgü çiftlerine sarılarak desen verilmektedir. Bir sıra böyle sarıldıktan sonra üstüne atkı atılarak sıkıştırılır. Bazı sumaklarda atkı atılmaz. Dokuma, cicim ve zililerde olduğu gibi yaygının tersinden yapılır.

Sumak kelimesi çözgülerin atklara sarılması tekniğindeki yaygıların dokunduğu güney Kafkasya'daki kasabalardan birinin adı olarak kabul edilmektedir⁸. Büyük yer yaygısı olarak pek yapılmazlar. Daha çok çuval ve bebek beşiği olarak dokunurlar.

Bir çok çeşitleri vardır. 1- atkılı ve atkisiz düz sumaklar, 2- atkılı ve atkisiz balık sırtı sumaklar. Bunlarda desen iplikleri her sırada ters yönde çözgü çiftlerine sarılırlar. Böylece balık sırtı bir görüntü elde edilir. Aralarına atkı atılır.

7 Balpınar (Acar), Belkis, "Kilim, Cicim, Zili, Sumak Düz Dokuma Yaygıları", İstanbul, 1982 S.61.

8 Balpınar (Acar), Belkis, "Kilim, Cicim, Zili, Sumak, Düz Dokuma Yaygıları", İstanbul, 1982, s.69.

mayan, atkısız balık sırtı sumak dokuması vardır. 3- Ters Sumak Dokuması, desen iplikleri içten dışa doğru çözgüleri sararak dolandır. Böylece dokumanın yüzünde daha kısa kabarıklıklar meydana gelir. 4- Çapraz alternatif sumak dokuması, ters sumak dokumanın her sırada birer çözgü çifti kayarak dokunmuş şeklindedir. Yani birinci sırada çözgü çiftlerinin arkadan gelip öne doğru ters bir şekilde sarıldıktan sonra 2 nci sırada birer çözgü kayarak aynı şekilde çözgüleri sarılır. Bu grubun da atkılı ve atkısız olanları vardır. Yaygı, çuval ve heybelerde bu teknik kullanılır.

1- II. Cinsi: Halı

Yöresi: Eskişehir Yörük

Tarihi: 18. Y.Y. sonu-19. Y.Y. başı

Bulunduğu Yer: Eskişehir, Mihalıççık İlçesi, Çalçı Köyü Camii

Ölçüleri: Boy: 190 cm. En: 160 cm.

Teknik: Türk düğümü 1 dm² de 40x28= 1120 düğüm.

Malzeme: Yün

Sarı zemin üzerine verev eksenler halinde işlenmiş küçük basamaklı eşkenar dörtgenler, tüm iç dolguyu kaplar. Küçük çiçek görünümünde olan bu motifler 1 mavi -2 kırmızı olarak sırayla işlenmiştir. Bordür tek sıra olup, birbirine zincir gibi bağlanan eşkenar dörtgenlerden oluşmaktadır.

Çözgü ipi, krem renkli, atkı ipi kırmızı renklidir. Ortası ve kenarları yırtıktır.

2- II. Cinsi: Halı

Yöresi: Eskişehir Yörük

Tarihi: 18. Y.Y. sonu 19. Y.Y. başı

Bulunduğu Yer: Eskişehir Mihalıççık İlçesi, Çalçı Köyü Camii.

Ölçüleri: Boy: 205 cm. En: 130 cm.

Teknik: Türk Düğümü; 1 dm² de 20x26= 520 düğüm

Malzeme: Yün

Kırmızı zemin üzerine 1 mavi -2 sarı olarak sırayla verev eksenler şeklinde küçük ba-

samaklı eşkenar dörtgenler işlenmiştir. Bir sıra kalın bordürde sarı zemin üzerine mavi ve kırmızı renklerde çiçekler yer alır. Zigzag şeklinde iki ince bordür bulunur.

3- II. Cinsi: Halı

Yöresi: Karakeçili Yörük

Tarihi: 18. Y.Y. -19. Y.Y.

Bulunduğu Yer: Eskişehir Seyitgazi İlçesi Numanoluk Köyü Camii.

Ölçüleri: Boy: 160 cm. En: 148 cm.

Teknik: Türk düğümü, 1 dm² de 30x20= 600 düğüm

Malzeme: yün

Oldukça harap olan halının yarısı yoktur. Petrol yeşili zemin üzerinde, kancalardan oluşan baklavalara iç içe gelecek şekilde işlenmiştir. Aralarda lacivert ve beyaz renkli, içlerinde çeşitli geometrik motifler bulunan dikdörtgenler yer alır. İnce, beyaz renkli zigzag ve meandır motifli bordürler arasında kalın, ana bordür bulunur. Üzerinde iri, altıgen kartuşlar işlidir. Bunlar, beyaz, turuncu, koyu mavi, petrol yeşili rengindedirler.

Boşluklarda 8 kollu yıldızlar ve koç boynuzları v.s. işlidir.

4- II- Cinsi: Halı

Yöresi: İran

Tarihi: 18-19. Y.Y.

Bulunduğu Yer: Eskişehir Sarıcakaya İlçesi Mihalgazi (Gümle) Köyü Camii.

Ölçüleri: Boy: 240 cm. En: 139 cm.

Teknik: İran düğümü (tek düğüm) 1 dm² de 25x30= 750 düğüm

Malzeme: Yün

Mavi zemin üzerinde üç adet birbirine bağlı, beyaz eşkenar dörtgen madalyon bulunur. İçi geometrik dolguludur. Zemin boşluğunda çok girift stilize balık ve kuşlar (tavus kuşu) işlidir. Başka hayvanlar da vardır. 5 sıra sarı, kırmızı, mavi renkli ince bitkisel bordür yer alır.

5-II- Cinsi: Halı

Yöresi: Hayat Ağaçı, Batı Anadolu.

Tarihi: 19. Y.Y.

Bulunduğu Yer: Eskişehir Sarıcakaya İlçe-
si Mihalgazi (Gümele) Köyü Camii.

Ölçüleri: Boy: 192 cm En: 139 cm.

Teknik: Türk düğümü 1 dm² de 28x28=
784 düğüm.

Malzeme: Yün

Kırmızı zeminli bir mihrap nişi üzerinde,
bir vazodan çıkar şekilde hayat ağacı motifi
işlenmiştir. Mihrap köşelikleri geometriktir.
İnce bordürler bitkiseldir.

1- K Cinsi: Kilim

Yöresi: Sivrihisar

Tarihi:

Bulunduğu Yer: Vakıflar Genel Müd. De-
posu

Geldiği Yer: Sivrihisar

Ölçüleri: Boy: 195 cm. En: 124 cm.

Teknik: İlikli Kilim

Malzeme: Yün

Yeşil renkli, tepeliği baklava gibi, kenarlar-
ı tarak motifli bir mihrap nişi vardır. Turun-
cu ve beyaz zeminli iki kalın bordürde karşı-
lıklı kanca ve çift kuşlar işlidir. Mavi,
kahverengi, bordo renkler kullanılmıştır.

2-K Cinsi: Kilim

Yöresi: Sivrihisar

Tarihi:

Bulunduğu Yer: Vakıflar Genel Müd. De-
posu

Geldiği Yer: Sivrihisar

Ölçüleri: Boy: 140 cm. En: 91 cm.

Teknik: İlikli Kilim, sarma kontur.

Malzeme: Yün

Beyaz zemin üzerine üç sıra merdiven mo-
tifi dikdörtgenler sıralıdır. Ortadakiler mihrap-
lıdır. Mukabele merdivenli kilimdir.

3-K Cinsi: Kilim

Yöresi: Sivrihisar

Tarihi: 19. Y.Y.

Bulunduğu Yer: Vakıflar Gen. Müd. De-
posu

Geldiği Yer: Sivrihisar

Ölçüleri: Boy: 147 cm En: 105 cm.

Teknik: İlikli Kilim, sarma kontur

Malzeme: Yün

Bordo, mavi bordo, yeşil renkli, kancalı iç
içe mihraplar görülür. Bordürler koç boynuzu
motiflidir.

4-K- Cinsi: Kilim

Yöresi: Sivrihisar

Tarihi:

Bulunduğu Yer: V.G. Müd. Deposu

Geldiği Yer: Sivrihisar

Ölçüleri: Boy: 177 cm En: 121 cm.

Teknik: İlikli Kilim, sarma kontur

Malzeme: Yün

Beyaz zemin üzerine mavi, kırmızı, yeşil,
kahverengi, kancalı iç içe sivri kemer formun-
da mihrap nişleri vardır. Bordür taraklı ve si-
yah üzerine çift kuş motiflidir.

5-K Cinsi: Kilim

Yöresi: Eskişehir

Tarihi:

Bulunduğu Yer: Seyitgazi Bardakçı Köyü
Cami

Geldiği Yer:

Ölçüleri: Boy: 170 cm. En: 136 cm.

Teknik: İlikli Kilim

Malzeme: Yün

Üzeri geometrik desenlerle dolu, yeşil ze-
minli bir mihrap nişi vardır. Birbirinden tarak
motifleriyle ayrılmış iki sıra bordürü bulunur.

6-K Cinsi: Kilim**Yöresi:** Sivrihisar**Bulunduğu Yer:** V.G. Müd. Deposu**Geldiği Yer:** Eskişehir Merkez Ak Camii**Ölçüleri:** Boy: 281 cm En: 151 cm**Teknik:** İlikli Kilim**Malzeme:** Yün

Eli belinde motifleri verrev eksenler üzerinde yerleşerek bütün iç dolguyu kaplamaktadır.

7-K Cinsi: Kilim**Yöresi:** Sivrihisar**Bulunduğu Yer:** V.G. Müd. Deposu**Geldiği Yer:** Eskişehir Merkez Ak Camii**Ölçüleri:** Boy: 350 cm. En: 80 cm.**Teknik:** İlikli Kilim**Malzeme:** Yün

İki şak olarak dokunmuş olmasına rağmen, tek şakı yoktur. Ortada mavi zemin üzerinde yarım altıgen motifler bulunmaktadır. Bunlar tam olarak düşünüldüğünde "*Türkmen Gülü*" veya "*Göl*" motifi olduğu anlaşılmaktadır. İç dolgunun iki ucunda iri stilize karanfil motifleri işlidir.

8-K Cinsi: Kilim**Yöresi:** Sivrihisar**Bulunduğu Yer:** V.G. Müd. Deposu**Geldiği Yer:** Eskişehir Merkez Ak Camii**Ölçüleri:** Boy: 341 cm. En: 161 cm.**Teknik:** İlikli Kilim**Malzeme:** Yün

Tek parça olarak dokunmuştur. İç dolguda enine 7 sıra bordo, mavi ve yeşil renklerde çiftli kanat motifleri yer almaktadır. Kısa kenarlarda da eli belinde motifleri bulunmaktadır.

1-C Cinsi: Cicim**Yöresi:** Seyitgazi çevresi**Tarihi:**

Bulunduğu Yer: Eskişehir Seyitgazi Bardakçı Köyü Camii

Geldiği Yer:**Ölçüleri:** Boy: 304 cm. En: 235 cm.**Teknik:** Cicim**Malzeme:** Yün

Doğal kahverengi zemin üzerine beyaz, sarı, turuncu renklerde iç içe baklavalılar işlenmiştir.

2-C Cinsi: Cicim**Yöresi:** Orta Anadolu**Tarih:**

Bulunduğu Yer: Seyitgazi Yarım Ağa Köyü Camii

Geldiği Yer:**Ölçüleri:****Teknik:** Cicim**Malzeme:** Yün

Beyaz konturlu bir biri üstüne gelen mihraplar bulunmaktadır. Bunların içinde sarı, kırmızı, mavi renklerde iç içe baklavalılar yer almaktadır. (Desen 2)

3-C Cinsi: Cicim**Yöresi:** Seyitgazi Çevresi**Tarihi:** 20. Y.Y. başları

Bulunduğu Yer: Seyitgazi İlçesi Sarayören Köyünde özel şahsa ait

Ölçüleri:**Teknik:** Cicim**Malzeme:** Yün

İki şaktır, Enine şeritler halinde geometrik desenler işlenmiştir. Krem ve bordo renkler kullanılmıştır.

1-Z Cinsi: Zili**Yöresi:** Eskişehir, Sivrihisar Çevresi**Tarihi:**

Bulunduğu Yer: Mihaliççık Çalçı Köyü Camii

Geldiği Yer:**Ölçüler:** Boy: 150 cm En: 120 cm**Teknik:** Sık desenli çapraz zili**Malzeme:** Yün

Kahverengi doğal yün üzerine bir baklava içerisinde 8 kollu yıldız motifleri işlidir. Boşluklar beyaz renkli olup, bütün yıldızlar kırmızı, baklava içinde kalan boşluklar sarıdır. Kenarlarda ince bordürler yer alır.

2-Z Cinsi: Zili**Yöresi:** Eskişehir Çevresi**Bulunduğu Yer:** Eskişehir, Mihalıççık Çalıcı Köyü Camii**Tarihi:****Geldiği Yer:****Ölçüler:** Boy: 240 cm. En: 160 cm.**Teknik:** Çapraz Zili, bordür cicim.**Malzeme:** Yün

Beyaz zeminli yün bez dokuma üzerine zili teknikli baklava içinde 8 kollu yıldızlar işlidir. Desenler kırmızı ve mavi, boşluklar kahverengidir. Baklavaların ucu koç boynuzludur.

3-Z Cinsi: Zili**Yöresi:** Eskişehir, Sivrihisar Civarı**Tarihi:****Bulunduğu Yer:** Vakıflar Genel Müdürlüğü Deposu**Geldiği Yer:** Sivrihisar**Ölçüler:** Boy: 149 cm En: 106 cm.**Teknik:** Çapraz Zili**Malzeme:** Yün

Beyaz zemin üzerine kırmızı, mor, yeşil, mavi renklerde, içlerinde 8 kollu yıldızların işlendiği, uçları eli belinde motifleriyle sonuçlanan eşkenar dörtgenler dokunmuştur.

4-Z Cinsi: Zili**Yöresi:** Eskişehir, Konya Civarı**Tarih:****Bulunduğu Yer:** Vakıflar Genel Müdürlüğü Halı Deposu**Geldiği Yer:** Eskişehir, İnönü Bucağı, Şeyh Kuddisi Camii (Alçengel Camii)**Ölçüler:** Boy 262 cm. En: 170 cm.**Teknik:** Zili Teknik, bordür zili**Malzeme:** Zemin Kıl, desenler yün

Kahverengi kıl, düz bez dokuma üzerine kırmızı, yeşil, mavi, beyaz, bordo ve sarı renklerde uçları çengelli baklava motifleri işlidir. Yine zili teknikli baklava motifli bir sıra bordürü bulunmaktadır. (Desen 3)

5-Z Cinsi: Zili**Yöresi:** Eskişehir Çevresi**Tarihi:****Bulunduğu Yer:** Vakıflar Genel Müdürlüğü Deposu**Geldiği Yer:** Eskişehir Seyitgazi Seyit Battal Gazi Külliyesi Camii**Ölçüleri:** Boy: 94 cm. En: 66 cm.**Teknik:** Zili**Malzeme:** Yün

Çuval veya yastık olarak iki yüzlü dokunmuştur. Bir yüzü düz kilim, diğer yüzü zili desenlidir. Bordo zemin üzerine verev eksenler halinde eşkenar dörtgenler içerisinde 8 kollu yıldızlar işlenmiştir.

1-S Cinsi: Sumak**Yöresi:** Eskişehir**Tarihi:****Bulunduğu Yer:** V.G.M. Deposu**Geldiği Yer:** Eskişehir Seyitgazi Seyid Battal Gazi Küll. Camii**Ölçüleri:** Boy: 125 cm. En: 120 cm.**Teknik:** Sumak

Malzeme: Yün

Turuncu, kahverengi ve kırmızı yatay bantlar arasında iki sıra sumak teknikli desenler işlidir. İki sırada üçerden altı adet altıgen içerisinde uçları kançalı basamaklı geometrik motifler yer almaktadır.

2-S Cinsi: Sumak

Yöresi: Eskişehir

Tarihi:

Bulunduğu Yer: Vakıflar Genel Müdürlüğü Deposu

Geldiği Yer: Eskişehir Seyitgazi Seyid Battalgazi Küll. Camii

Ölçüleri: Boy: 113 cm. En: 80 cm.

Teknik: Sumak

Malzeme: Yün

Turuncu ve mavi yatay bantlar arasında 4 sıra sumak teknikli desenler işlidir. Küçük küçük uçları düğümlü deforme eşkenar dörtgenlere benzer geometrik motifler sıralanmıştır.

3-S Cinsi: Sumak

Yöresi: Seyitgazi

Tarihi:

Bulunduğu Yer: V.G.M. Deposu

Geldiği Yer: Seyitgazi, Seyit Battal Gazi Küll. Camii

Ölçüleri: Boy: 141 cm. En: 127 cm.

Teknik: Sumak

Malzeme: Yün

Kırmızı, mavi, mor, turuncu, enine bandlar arasında iki sıra kalın sumak teknikli desenler işlidir. Bunlar ceviz yeşili rengine geometrik ve koç boynuzu motiflidirler.

DEĞERLENDİRME

Eskişehir çevresinde rastlanılan halıların bir kısmı Karakeçili yöruklerine aittir. Bunlar

canlı renkleri ve geometrik desenleriyle, Türklerin Orta Asya'dan getirdikleri geleneği sürdürmektedirler. İç içe geçen çengelli sıralardan oluşan ve "çengelli nakış" denilen motif en çok kullandıkları motiftir.

Karakeçililerin halılarında görülen kırmızı, lacivert ve gri mavi renkler, Çanakkale yöresinde dokunan halılarda da görülmektedir. Geometrik desenlerin, bu renklerle birlikte kullanılması, her iki yöre halıları arasında bir paralellik oluşturmaktadır.

Eskişehir ve civarında, değişik boy ve oymaklar tarafından çok çeşitli desenlerde kilim, cicim, zili ve sumak dokumaları yapılmaktadır. Bunları dokuyan boy ve oymaklar Anadolu'nun çeşitli bölgelerine dağılmış oldukları için, Eskişehir ve çevresinde dokunan desenleri Anadolu'nun bir çok yöresinde, örneğin Afyon, Kütahya, Konya, Aydın yörelerinde de görmek mümkündür.

"Mukabele merdivenli" denilen kilimler Sivrihisar'ın Holanta Köyünde yaşayan ve kökleri Selçuklulara dayanan gruplar tarafından dokunmaktadır.

"Eli belinde" motifli kilimler, Sivrihisar çevresinde dokunmaktadır. Kütahya civarında da bu tip kilimler görülmektedir. Eli belinde motifi, başlangıçta tek parça halinde olup, sonradan zamanla iki parça halinde dokunmaya başlanmıştır. Belirli desenin verev eksenler halinde sürekli sıralanması şeklinde uygulanan bu motifli kilimlerin tarihi 19 yy. dan erkene gitmektedir.

İç içe veya üst üste mihraplı kilimler ve cicimler Sivrihisar'da dokunmaktadır. Konya ve Niğde civarında da bu tip cicimlerin yapıldığı görülmektedir.

Yan yana üçer eşkenar dörtgen motifli kilimler, Sivrihisar'da ve Anadolu'nun pek çok yöresinde dokunmaktadır. Gaziantep-Halep bölgesindeki boylar tarafından tüm Anadolu'ya yayılmıştır.

Parmak şeklindeki uzantıları olan kilimler Eskişehir, Afyon (Eğret), Kütahya bölgesinde yaşayan boylar tarafından dokunmaktadır. Bu tip kilimler Konya-Karapınar'da da görülür.

"*Türkmen Gülü*" veya "*Göl*" motifli kilimler Sivrihisar'da dokunmaktadır. Ayrıca bu motif, Konya yöresindeki Hotamış Türkmenlerinin bir kolu tarafından dokunan kilimlerde de görmek mümkündür. İki uçta görülen karanfil motifleri de yine bu Türkmenlerin kilimlerinde işlenmektedir. Osmanlı Saray kilimlerinde de karanfil motifli gerçekçi bir şekilde dokunmaktadır.

Eskişehir yöresinde kilim, en çok Sivrihisar'da dokunmaktadır. Sivrihisar kilimleri özellikle pastel açık yeşil renkleriyle belli olmaktadır.

Cicim ve zililer Seyitgazi ve Sivrihisar çevresinde bolca dokunmaktadır.

KAYNAKÇA

-Arpaç, Suzan,

İstanbul Türk ve İslâm Eserleri Müzesindeki Kilimler. A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi. Sanat Tarihi Kürsüsü. Yayınlanmamış Öğrenci Tezi, Ankara, 1978.

-Balpınar, Belkıs- Hirsch, Udo,

Flatweaves Flachgewebe, Vakıflar Museum İstanbul Uta Hülsey-Yayınevi, Wesel, Almanya, 1982.

-Balpınar (Acar), Belkıs,

Kilim- Cicim- Zili -Sumak Türk Düz Dokuma Yaygıları, İstanbul, 1982.

-Bayraktaroğlu (Arpaç), Suzan,

"*Çanakkale Halıları*" Vakıflar Dergisi, Sayı XIX, S. 237-260 Ankara 1985

-Çakmakoglu, Alev,

"*Karakeçili Oymağı Halıları*" Söğüt I. Osmanlı Sempozyumu Eylül 1984, Eskişehir, 1985.

-Durul, Yusuf.

Yörük Kilimleri, Akbank Yayını, İstanbul 1977.

-Gerçek, Günay,

"*Eskişehir ve Çevresi Çicim ve Sili Dokumacılığı*", *Türk Etnoğrafya Dergisi*, Sayı, XVII, Ankara, 1982 S.35-48.

-Gönül, Macide,

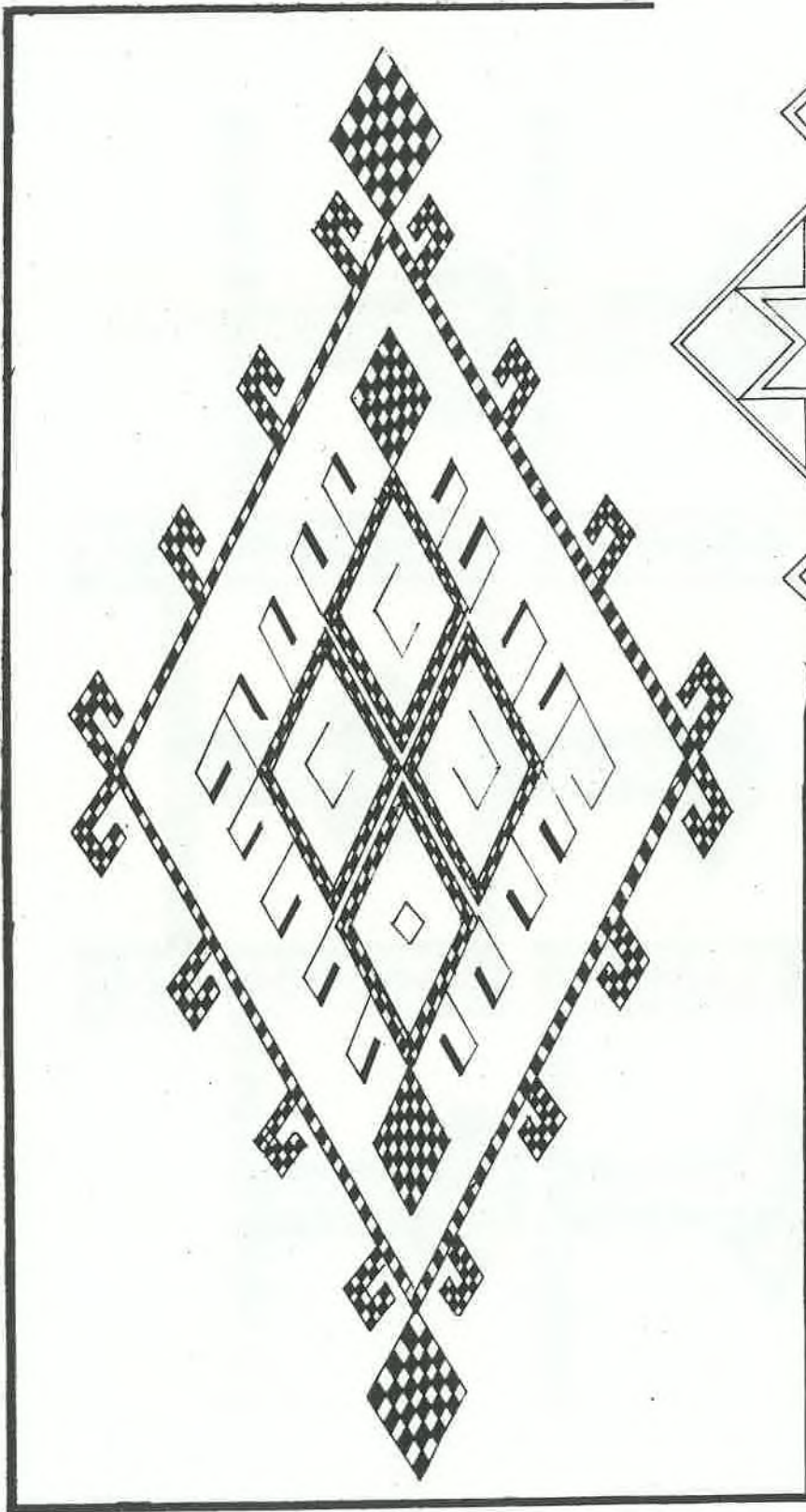
Türk Halı ve Kilimlerinde Sembolik Kuş Şekilleri,

"*Eskişehir*" Yurt Ansiklopedisi, Cilt 4, S.2915 İstanbul, 1982.

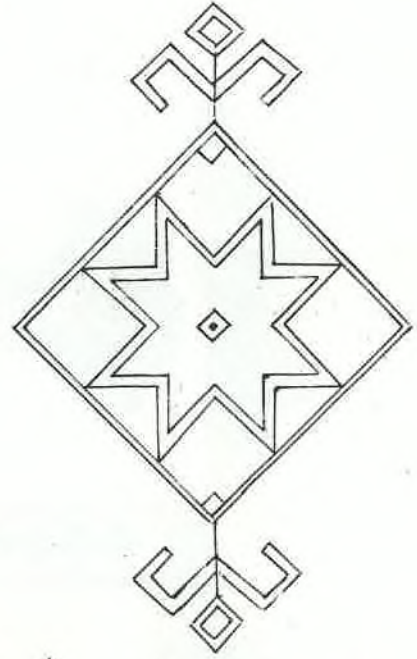
-Eskişehir İl Yıllığı, 1973.

-Yetkin Şerare;

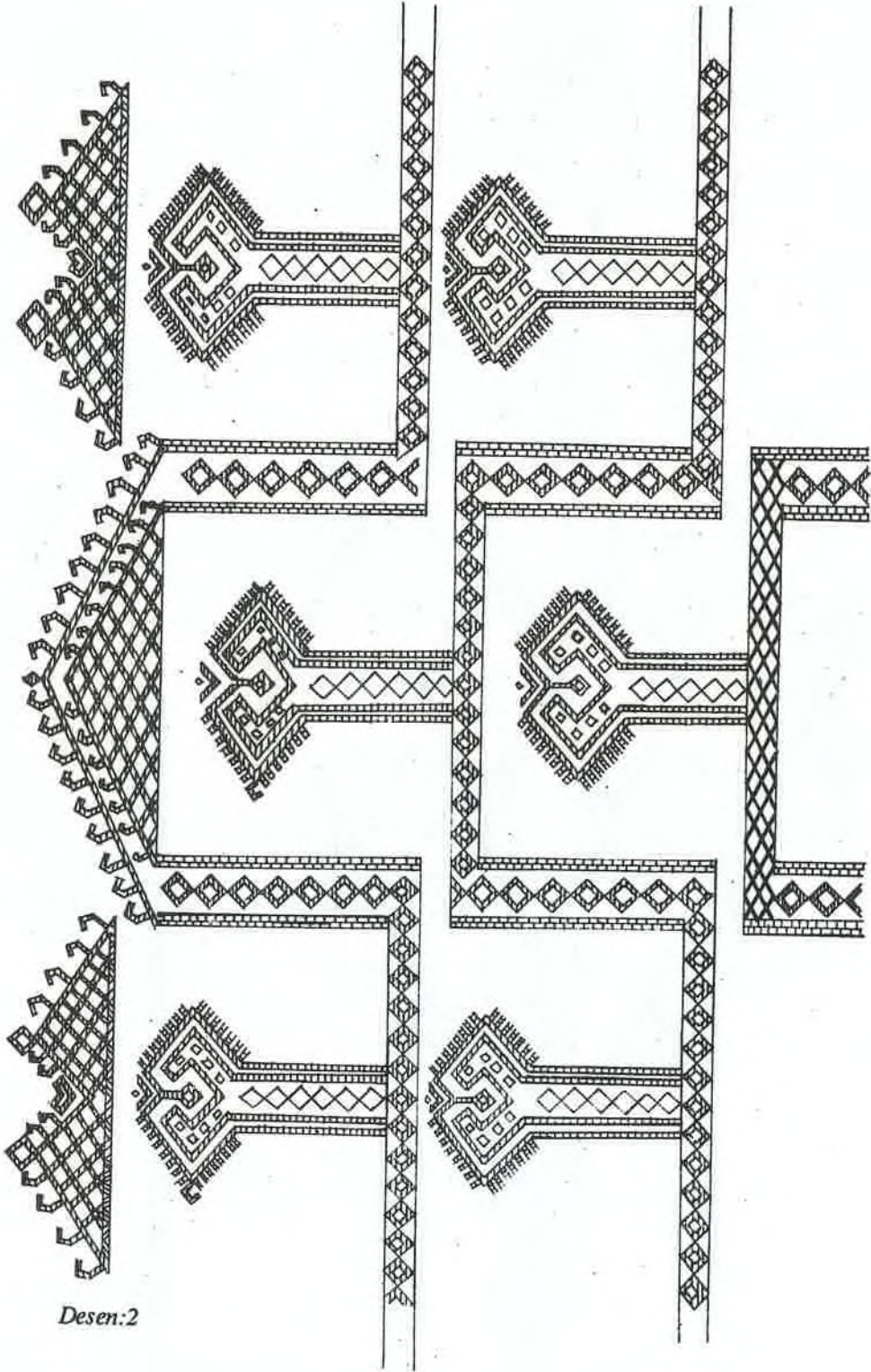
Türk Halı Sanatı, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1974

Desen: 3

Desen:1

Desen:2

1.1.Hah

2. 2.Hah

3. 3.Hah

4.4. *Hali*

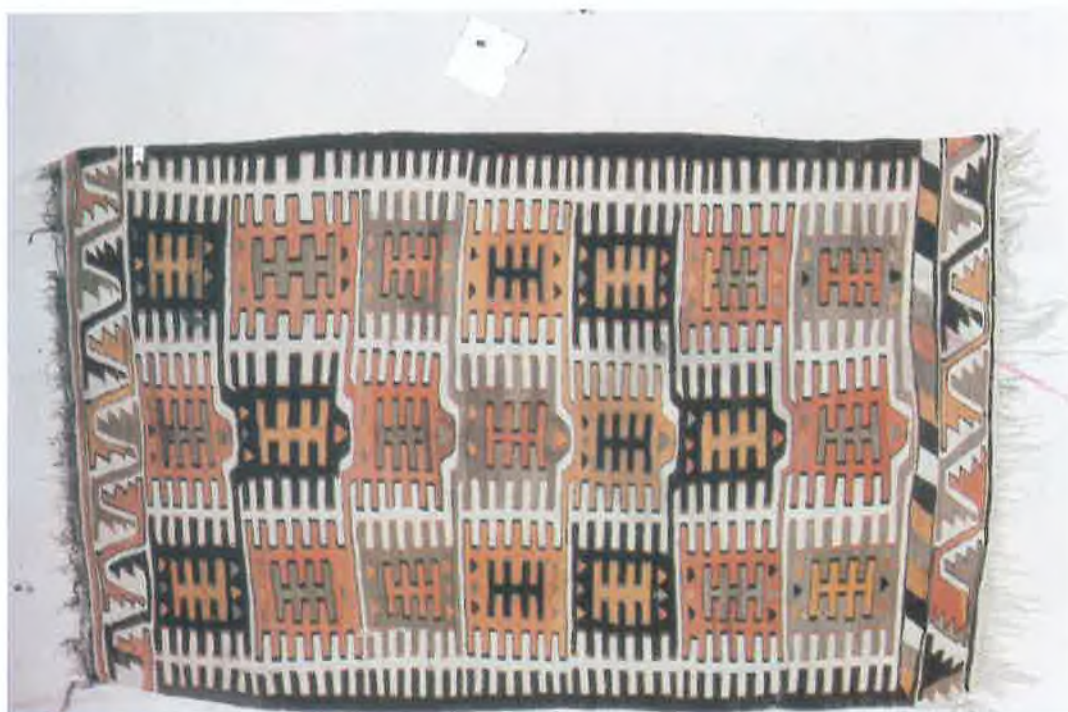
5.5. *Hali*

6.1. Kilim

7.2. Kilim

8.3 Kilim

9.4. Kilim

10-5 Kilim

11.6. Kilim

12.7. Kilim.

13.8. Kilim

15-1 Cicim

14.2. *Cicim*

16.3. *Cicim*

17-1 Zili

18.2.Zili

19.3.Zili.

20.4. Zili

21.5. Zili

22.1. Sumak

23.2. Sumak

24.3. Sumak